KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, LXXII. ÉVF., 2025. ÁPRILIS (388–395. o.)

MIHÁLYI PÉTER

Miért nem sikeres a magyar rendszerváltás?

A Közgazdasági Szemle szerkesztősége vitát indított arról, hogy a tőke és a munka részaránya miként alakult 1990 óta a magyar gazdaságban, és ennek változása mennyire fontos az előttünk járó országok utolérése szempontjából. Vitaindító cikkében Boda György azt állítja, hogy a GDP eloszlásában a munka hozadéka trendszerűen csökken. Ez azért baj, mert relatíve alacsony bérekkel a nemzetközi kereskedelembe csak az értéklánc alacsonyabb szintjein lehet bekapcsolódni. A jelen vitacikk egyfelől kétségbe vonja az alkalmazott kétosztályos modell használhatóságát, másfelől pedig azt állítja, hogy Boda cikkének számszerű eredményei sem igazolják meggyőző módon a szerző két legfontosabb kiinduló tételét.
Journal of Economic Literature (JEL) kód: B2, J31, J380, P2.

E folyóirat 2025. márciusi számában vitaindító cikk jelent meg A tőke és munka részarányai Magyarországon címmel (*Boda* [2025]), melynek szerzője a Budapesti Corvinus Egyetem emeritus docense. A cikk első fő állítása, hogy Magyarországon a nemzeti jövedelmen belül már 35 évvel a rendszerváltás előtt beindult a munka részarányának csökkenése, ami egyfelől ma is tart (i. m. 234. o. 2. ábra), másfelől (és ez a cikk legfontosabb mondanivalója) ez a rossz irányba tartó arányváltozás a legfőbb magyarázata a magyar rendszerváltás gazdasági értelemben vett sikertelenségének, az utolérési versenyben kimutatható gyenge magyar teljesítménynek. Leegyszerűsített fogalmazásban: az a baj, hogy az 1989. évi rendszerváltás „visszahozta a kapitalizmust, de nem annak legjobb változatát restaurálta", és ez a nemzeti jövedelem felhasználásának megoszlásában közvetlenül is tetten érhető. A szerző – nyilván részben terjedelmi okokból – nem megy bele annak kifejtésébe, hogy az általa felsorolt négy alaplehetőség[1] közül miért a korporatív piacgazdasági modellt tartja leginkább kívánatosnak

[1] A szerző négy kapitalizmusváltozatot sorol fel a főszövegben: *1.* korporatív piagazdaságok, *2.* a visegrádi csoportba tartozó, függő piacgazdaságok, *3.* liberális piacgazdaságok, *4.* dél-amerikai hierarchikus piacgazdaságok.

Mihályi Péter, professor emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtan Tanszék (e-mail: peter@mihalyi.com).
A kézirat első változata 2025. március 11-én érkezett szerkesztőségünkbe.
DOI: https://doi.org/10.18414/KSZ.2025.4.388

Magyarország számára, de soraiból kiolvasható, hogy az utolérés egyik fontos feltételének tartja a „hatékony állami beavatkozást" és a „társadalmi szerveződés közösségi formáit", s hogy a bérarányok alakulásának kérdését „ne bízzuk spontán folyamatokra". Szerinte csak ilyen módon lehet a magyar béreket a multinacionális vállalatok béreihez közelíteni, netalán azok fölé emelni, és így felfelé korrigálni a munka hányadát a GDP elosztásában. Ezzel a megközelítéssel szemben több elvi ellenvetésem is van.

Lehet-e változtatni az útfüggőségen?

Ellenvetésemet a jól ismert marxi idézet citálásával fogalmazhatom meg a legtömörebben.

> „Az emberek maguk csinálják történelmüket, de nem szabadon, nem maguk választotta, hanem közvetlenül készen talált, adott és örökölt körülmények között csinálják." (*Marx* [1852/1975] I. fejezet)

Boda György cikkével azon hazai elemzők véleményéhez zárkózik fel, akik nem fogadják el ezt a fajta determinizmust (modern kifejezéssel: *path dependency*), és akik szerint nincs elvi akadálya annak, hogy valamikor a belátható közeljövőben, egy újabb rendszerváltás során a magyar gazdaságot át lehet vezetni egy lényegesen meredekebb növekedési pályára (*Artner* [2014], *Csáth* [2021], *Pogátsa* [2016], *Szalai* [2024]). Ez jelentős arányban „csak" az elhatározáson és azon múlik, hogy az ország vezetőinek sikerül-e azonosítani az adott ország tartós, komparatív előnyeit.[2] Én erről mást gondolok. A felzárkózás, amelyet az országok többsége képes megvalósítani, nem egyszerű feladat. Éppen fordítva van, azok az országok jelentik a kivételt, amelyek hosszabb távon képesek voltak a nemzetközi élvonalhoz felzárkózni. Ahogy egy angol szólásmondás tartja: *„If development were easy, every country would have been already developed."* De a vita kedvéért – feltéve, de nem megengedve alapon – ettől most tekintsünk el, és fogadjuk el, hogy gazdaságpolitikai választás kérdése, hogy egy adott országban egy adott időszakban miként alakul a munka és a tőke részesedése a hozzáadott értéken belül.

A második ellenvetés a magyar gazdaságpolitika fő hibájának azonosítására vonatkozik. A szerző cikkének gondolatmenete arra az *implicit* állításra épül, hogy a felzárkózás szempontjából az EU-csatlakozás (melynek nyomán a 26 tagországba irányuló exportunk részaránya 20 százalékról 76 százalékra kúszott fel) inkább hátrányos volt, mint előnyös, mert a versenyképességet az egymást követő kormányok *alacsony bérszint* garantálása útján préselték ki a gazdaságból. A kormányok ideológiai, belpolitikai és külpolitikai elkötelezettségeiktől függetlenül, de folyamatosan tűrték és támogatták a hazai munkaerő növekvő kizsákmányolását, azaz a bérmunka nemzeti jövedelmen belüli részarányának csökkenését.[3] Ennek lett a következménye

[2] Feltéve persze, teszi hozzá a szerző teljesen indokolt óvatossággal, hogy a fejlesztési pénzeket az ország valóban hatékony projektekre költi, olyanokra, amelyek belátható időn belül valós hozamokat eredményeznek.

[3] Ez első olvasásra hihetően hangzik, de *Kónya és szerzőtársai* [2021] joggal hívják fel arra a figyelmet, hogy ami a bérhányad csökkenésének látszik, az nagyrészt a munkaadók által fizetett tb-járulék folyamatos csökkenése miatt következett be.

az emberi tőke elhanyagolása („egy összeszerelőműhely-országnak nincs szüksége kvalifikált munkaerőre"), amiből már egyenesen következik a makroszintű termelékenység csekély ütemű növekedése, vagyis a szükségtelenül lassú felzárkózás, és az, hogy a Magyarországhoz hasonló helyzetből induló posztszocialista országok is jobb eredményeket tudnak felmutatni.

A számok sem ezt mutatják

Túl a fenti két ellenvetésen, hozzászólásom fő állítása az, hogy Boda mondanivalóját a cikkében publikált saját eredményei sem támasztják alá meggyőző módon. Nézzük meg a cikkhez tartozó *online Függelék* magyar adatokra épülő *F1. táblázatának* 18–20. sorait! Itt egyfelől azt látjuk, hogy az alkalmazott számítási módszertől függően a GDP-n belül a munka részaránya 1995 és 2023 között az 50–86 százalékos sávban szóródott. Ez a gyakorlatban nagyon széles sáv, ennek alapján nem lehet minősíteni a számszerű eredményeket. Véleményem szerint az ilyen mértékben eltérő idősorokat nem lehet azzal „védeni", hogy az alkalmazott három módszertan egyike sem tökéletes. Különösen akkor nem, ha az egyik idősorból (20. sor) nem is „látható", hogy a munka részaránya szignifikánsan csökkent volna a vizsgált időszakban. Ráadásul éppen ennek a 20. sornak az adatai állnak módszertanilag legközelebb *Piketty* [2013/2015] számításaihoz, akinek a munkásságára a szerző legerőteljesebben hivatkozik. Logikus lenne, ha tehát a szerző ezt a 20. sort tekintené végső soron a leginkább megindokoltnak. De a szerző ezt nem írja.

A probléma csak látszólag módszertani. Az alapkérdés az, hogy a 21. század kapitalista országaiban demográfiai értelemben azonosíthatók-e a tőkések és a munkások, illetve az, hogy miként lehet értelmezni aggregált szinten a tőke (*K*) és a munka (*L*) fogalmát. Mit lehet ezekkel egy olyan gazdaságban kezdeni, ahol a GDP 70-80 százalékát a szolgáltatások teszik ki, és ahol a népesség 30-40 százaléka eltartott: gyermek és nyugdíjas? Hogyan lehet statisztikai értelemben kezelni azt a tényt, hogy a *K* állomány meghatározó része (30-40 százaléka minimum) még a liberális piacgazdaságokban is állami tulajdonban van. Akármilyen részarányt tulajdonítunk ezeknek a közvetlenül nem mérhető értéknagyságoknak, végül visszajutunk azokhoz az ellentmondásokhoz, amelyekkel az úgynevezett értéknagyságvitában a Közgazdasági Szemle hasábjain az 1980-as években sokan küszködtek.[4]

Tudjuk, hogy létezik profit is, munkabér is, de a munkaérték-elmélet alapján nem tudjuk megmondani, hogy miért éppen akkorák ezek a nagyságok, amekkorák. Ha már valamilyen módon meghatároztuk a munkabér nagyságát (például a profitok ismeretében reziduumként),[5] akkor persze állíthatjuk, hogy a munkaerő értéknagysága is pontosan ekkora. Csakhogy így szembekerülünk azzal a kiinduló marxi hipotézissel, amellyel Marx önmagát megkülönböztette „vulgáris közgazdászoknak" minősített kortársaitól, hogy tudniillik az áruk már piacra lépésük előtt meghatározott értéknagysággal rendelkeznek. Mindezt nevezhetjük Marx nyomán a hegeli „sajátságos kifejezési móddal

[4] A vita ismertetését lásd *Mihályi* [1982].
[5] Lásd erről *Erdős* [1976] XII. fejezet.

való kacérkodásnak”,[6] vagy Leontyevet idézve „ezoterikus hegeli terminológiának”, sőt vélekedhetünk úgy is, hogy a modern tudományos gondolkodás számára ma már csak nyűg ez a módszer és ez a fogalmi rendszer. Csak egyet nem tehetünk: Marx filozófiai-szociológiai indíttatású tételeit nem gyömöszölhetjük bele a modern közgazdaságtan fogalmi rendszerébe, hogy azután majd az ez utóbbira épülő statisztikai rendszer adataival mai igényeink szerinti szigorúsággal bizonyítsuk azokat.

Baj van a termelékenységi idősorokkal is. A szerző gondolatmenete szerint, ha a tőke–munka kapcsolat tartósan romlik a munka kárára, ez az ország felzárkózását akadályozza, mert a határokon átnyúló ellátási láncokba az alacsony bérhányadú országok csak csekély hozzáadott értéket lehetővé tevő módon tudnak beilleszkedni. Ez is logikusan hangzik, de Boda saját számításai ezt sem igazolják vissza. A már idézett *F1. táblázat* termelékenységnövekedésre vonatkozó idősora (27. sor) azt mutatja, hogy ez az érték a legutóbbi évtizedekben Magyarországon éves átlagban 1,9 százalékkal növekedett. Ezt kell összevetni az *online Függelék F2. táblázata* 27. sorának német, belga, dán stb. adataival,[7] amelyek azonban 0,5 százalék körüli értéket mutatnak. Vagyis lényegesen alacsonyabb növekedési ütemet. Ha tehát elfogadjuk Boda számításának módszertanát és számszerű eredményeit, akkor nincs is baj a magyar gazdaság belső arányaival, hiszen a termelékenység Magyarországon lényegesen gyorsabban nőtt az elmúlt évtizedekben, mint nyugat-európai versenytársainknál.

Kontinuitás, diszkontinuitás, halmozódás

Érdemes abból a szempontból is végiggondolni Boda eredményeit, hogy a három eltérő módszertani elv szerint összeállított idősoros elemzések jeleznek-e elkülöníthető időbeli szakaszokat a magyar gazdaság belső szerkezetében a rendszerváltást követő 35 évben. Nekem úgy tűnik, hogy ilyen szakaszolást egyik módszertan sem kínál. Hiszen a szerző fő állítása az, hogy a munka részarányának csökkenése jóval a rendszerváltás előtt kezdődött, és ma is tart.

Én osztom a szerzőnek azt az állítását, hogy Magyarország visszailleszkedése a tőkés nagyvállalatok által meghatározott globális világrendbe nem 1989-ben, hanem az 1960-as évek második felében kezdődött. Ekkor jöttek létre – bár a szerző ezeket cikkében nem említi – az első együttműködési megállapodások olyan emblematikus multinacionális cégekkel, mint a Shell és a Coca-Cola. 1972 végén jelent meg az első jogszabály a vegyes vállalatokról. Magyarország 1973-ban lett a GATT tagja, 1982-ben csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz. Az első nyugati bank budapesti képviselete 1975-ben nyílt meg. 1988 második felében kezdődött a Tungsram és a Hungária Biztosító privatizációja (az egyiket az amerikai General Electric, a másikat a német Allianz konszern vásárolta meg), és már javában folytak azok a privatizációs tárgyalások, amelyek azután 1989-ben vagy 1990-ben jutottak

[6] Lásd Marxnak A tőke második kiadásához írt utószavát (*Marx* [1867/1967] 20. o.).

[7] Az összehasonlítás nem teljesen pontos, mert a magyar adatok az 1995–2023 közötti, a nyugat-európai adatok a 2000–2020 közötti időszakra vonatkoznak. De ennek vélhetően nincs jelentős befolyása következtetéseink érvényességére.

el a szerződés aláírásáig (például Chinoin). Akár az 1960-as éveket, akár az 1989-es évet tekintjük viszonyítási alapnak, nem kétséges, hogy Magyarország felzárkózása Nyugat-Európához mind az életszínvonal, mind a gazdálkodás intézményi és jogi formáit tekintve mindmáig tart, még akkor is, ha ebben voltak és vannak megszakítások („rossz évek"). De ebből még nem következik logikailag kényszerítő erővel, hogy mindennek érdemleges köze lett volna a munka–tőke arányok változásához.

Akkor mi a baj?

Ha a fenti állításaim igazak, akkor mégis mivel magyarázható az az általánosan elterjedt vélekedés a magyar közgazdászok körében, hogy a rendszerváltás rosszabb eredményt hozott, mint optimális esetben hozhatott volna? Így gondolja ezt a közvélemény is (nyilván nem függetlenül a véleményformáló közgazdászok által képviselt nézetektől). Ha vizsgálódásainkat csak a magyar esetre korlátozzuk, akkor aligha kell sokat érvelni amellett, hogy az 1960-tól napjainkig terjedő évtizedekben a kontinuitás és a diszkontinuitás időszakai váltották egymást. Így például a globális világrendbe való visszailleszkedés során az 1960-as évektől kezdve 1989-ig a magyar gazdaság szerkezete és intézményrendszere jó irányba változott, és gyorsabban is, mint másutt, és hasonlókat mondhatunk az 1990-es évtizedről. A 2002–2010 közötti időszak mérlege ellentmondásos volt, a 2010 utáni időszakban a magyar gazdaság inkább a lassulás és a nyugati globális világrendtől való elidegenedés/eltávolodás jeleit mutatta. Az egy főre jutó GDP-t tekintve Magyarország még ma is közelít a Nyugathoz, de egyre lassabban, mint posztszocialista versenytársai.

Azt gondolom, hogy az alcímben szereplő kérdésre – „akkor mi a baj?" – *nincs egyértelmű válasz*. Sok hiba egymásutánja és egymásra hatása nyomán alakultak ki a mai magyar gazdaságpolitika keretei. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – arra teszek kísérletet, hogy fontossági sorrendbe állítva számba vegyem azt a tíz legfontosabb törvényalkotási és/vagy gazdaságpolitikai hibát és mulasztást, amelyek külön-külön nem, de együttesen mégis jól megmagyarázzák a viszonylagosan gyenge magyar eredményeket.[8] Csupa olyan problémát fogok felvetni, amelyeket a Közgazdasági Szemle olvasói már sokszor hallottak, ezért azt remélem, hogy a távirati stílusban felsorolt ismert tényekre elég csak egy-két sorban utalni.

1. Az első helyre a gazdasági növekedés egyensúlyi korlátait évtizedek óta könnyedén átlépő *stop-go politika* káros hatását tenném.

2. Ez az, ami 3-5-10 évenként túlzott *eladósodáshoz* vezet (*Mihályi* [2013]).

3. A rövid távú politikai népszerűséget hajszoló, prociklikus gazdaságpolitika közvetlenül akadályozza az *euró bevezetését* (*Mihályi* [2012]), ami nélkül aligha lesz lehetséges a hazai infláció leszorítása az EU-magországok szintjére.

[8] A félreértések elkerülése érdekében még egyszer hangsúlyozom, hogy ebben a vitacikkben értékelésem kiindulópontja az ország gazdasági teljesítménye, miközben az élet számos dimenziója nincs is benne az összehasonlításban (jogállamiság, kultúra, külpolitika, környezetvédelem, korrupció stb.).

4. Az 1990-es évtizedben sok kormányzati és társadalmi energiát kötött le a *kárpótlás* (*Mihályi* [1998]), ami sem *de facto*, sem *de jure* máig nem zárult le. Ez váratlan fejlemény volt, mert a kárpótlás intézményi konstrukciója mellett induláskor az volt az egyik legerősebb érv, hogy a folyamat gyorsan lezárható. Az egyszerű és átlátható megoldások keresése helyett azonban az egymással is versengő kormányzati csoportok újabb és újabb politikai célokat építettek be a rendszerbe, amitől az egyre bonyolultabbá, áttekinthetetlenebbé vált. Három évtized távlatából visszatekintve ennél többet is mondhatunk: a kárpótlás egyfajta szemfényvesztéssé vált. Az a látszat keletkezett, mintha az állam adna kárpótlást a lakosság egy meghatározott csoportjának. De nem ez történt. A kárpótlásban nem részesülő, adót fizető polgárok zsebének terhére történt egy átcsoportosítás. Szó sincs arról, hogy aki annak idején a konfiskálás nyertese volt, az az 1990-es évek elején visszaadja az elvett vagyont a veszteseknek. A kárpótlásban nem részesülő nemzedék maga is vesztes lett. Ő viselte az előző rendszer által okozott gazdasági veszteség és elmaradás összes következményét.

5. Az első parlamenti ciklus utolsó napján az Országgyűlés megtiltotta, hogy gazdasági társaságok *termőföldtulajdont* szerezzenek, magánszemélyek esetében pedig 300 hektárnyi birtokméretnél húzták meg a felső határt. Ez lényegében azóta sem változott, és mindmáig akadályozza a hatékony gazdálkodást a mezőgazdaságban. Élesen világított rá erre a közelmúltban lezajlott magyar–ukrán termelékenységi vetélkedő, amikor kiderült, hogy nyílt, piaci versenyben az ukrajnai nagybirtokon termelt gabona gond nélkül ki tudja szorítani az európai piacokról a magyar gabonát.[9]

6. Mint az köztudott, az áfa- és szja-adózási szabályok piackonform rendszerét 1987-ben vezettük be, ezt követően azonban minden évben összevissza módosították az *adózási részletszabályokat.* Az adónemek szaporodása – jelenleg 60-féle országos adónem létezik – egyfelől rombolja az adómorált, másfelől a szabályok kijátszására ösztönöz. 2010 óta kettős társasági adórendszer működik Magyarországon. Van társasági adó, amely Magyarországon az egyik legkedvezőbb a világon, de rárakódott egy árnyék társasági adórendszer. Rengeteg olyan egyéb adónemünk van, amelyeket alapvetően árbevételalapon szednek be, csak ezeket nem társasági adónak hívjuk, hanem ilyen-olyan iparági különadóknak, de lényegében ugyanazokat a vállalkozásokat adóztatják, mint a társasági adó.

7. Az állam, a vállalkozások és a családok egymáshoz való viszonyulását időről időre rontja a mindenkori kormányok *szelektív antikapitalista retorikája* is. Az olyan politikai jelszavak, hogy „fizessenek a gazdagok", a különféle ingyenes juttatások és adókedvezmények, az európai minimálbér követelése szintén rontja az állami intézményekbe vetett bizalmat.

8. Máig nem sikerült stabil elvekre építeni *az állam és a települési önkormányzatok viszonyát*. Az ide tartozó adózási és támogatási szabályok minden évben jelentősen változnak. Ennek a problémának az egyik különlegesen neuralgikus pontja az a szabályrendszer, amely Budapest és a kerületek pénzügyi és döntési kompetenciáját jelöli ki.

[9] Az ukrán földek közel harmadát néhány agráróriás használja, külön-külön is több százezer hektárt tartva a kezükben. https://agrokep.vg.hu/gazdalkodas/megdobbento-adatok-az-ukran-mezogazdasagrol-40745/.

9. A rendszerváltás első éveiben az akkori kormány hozzákezdett a *társadalombiztosítás* két legfontosabb alrendszere, a nyugdíj- és a betegségbiztosítás piackonformmá tételéhez. Az első reformok azonban nem voltak elég következetesek, így a folyamat megakadt, majd 2010 után lényegében visszájára fordult. A lényeget tekintve a mai rendszer nem sokban különbözik az 1989 előtti tb-rendszertől.

10. És végül a *romakérdés* szőnyeg alá söprését említem, amelynek az egyik következménye a mélyszegénység fennmaradása, sőt a romatársadalmon belüli terjedése.

Summa summarum, Boda György többévi kutatómunkát összefoglaló cikke a jelen írás szerzőjét nem győzte meg arról, hogy a 21. század gazdasági viszonyait tekintve egy kétosztályos modell, s ezen belül a munka és a tőke aránya, illetve ennek az aránynak a változása jó iránymutatást adna abban a tekintetben, hogy mit lehetne és kellene tenni a magyar gazdaság gyorsabb növekedése érdekében. A munka–tőke arányok megváltoztatására épülő okfejtések – mint azt *Oblath* [2014] már nagyon alapos érveléssel bebizonyította – azt a hamis, teljesíthetetlen ígéretet hordozzák, hogy Magyarország átlagos kereseti szintje reálgazdasági erőfeszítések nélkül is közeledhet az Európai Unió fejlett tagországainak szintjéhez. A magyar gazdaság számára olyan hosszú távú stratégiát kellene kidolgozni, amely lehetővé teszi a termelékenység tartós emelkedését, mivel csak ez alapozhatja meg a bérek felzárkózását. És intézményi reformokra is szükség van, mindenekelőtt azon a tíz területen, amelyeket az előzőkben felsoroltam. Sem a gondolkodás, sem az átalakítás folyamatát nem lehet a bérek oldaláról elkezdeni.

Hivatkozások

Artner Annamária [2014]: Tőke, munka és válság a globalizáció korában. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Boda György [2025]: A tőke és munka részarányai Magyarországon. Közgazdasági Szemle, 72. évf. 3. sz. 225–258. o. https://doi.org/10.18414/ksz.2025.3.225.

Csáth Magdolna [2021]: A közepes fejlettség és a tudásvagyon kapcsolata. Magyar Tudomány, 182. évf. 4. sz. 462–473. o. https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.4.3.

Erdős Péter [1976]: Bér, profit, adóztatás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Kónya István–Krekó Judit–Oblath Gábor [2021]: A bérhányad alakulása Magyarországon és Európában. Közgazdasági Szemle, 68. évf. 9. sz. 1021–1054. o. https://doi.org/10.18414/ksz.2021.10.1021.

Marx, K. [1852/1975]: Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája. A Marxizmus–Leninizmus Klasszikusainak Kiskönyvtára. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Marx, K. [1867/1967]: A tőke. I. könyv. Marx és Engels Művei, 23. kötet. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Mihályi Péter [1982]: Érték, értéknagyság, mérhetőség. Közgazdasági Szemle, 29. évf. 4. sz. 441–457. o.

Mihályi Péter [1998]: Számadás a talentumról. Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt., Budapest.

Mihályi Péter [2012]: „Ez a hajó elment… Az euró magyarországi bevezetése – múlt és jövő. Közgazdasági Szemle, 59. évf. 7–8. sz. 917–922. o.
Mihályi Péter [2013]: A magyar gazdaság útja az adósságválságba, 1945–2013. Corvina Kiadó, Budapest.
Oblath Gábor [2014]: Felzárkóztak az árak, és lemaradtak a bérek? Tévhitek, tények és közgazdasági összefüggések. Statisztikai Szemle, 92. évf. 8–9. sz. 745–765. o.
Piketty, T. [2013/2015]: A tőke a 21. században. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
Pogátsa Zoltán [2016]: Magyarország politikai gazdaságtana. Az északi modell esélyei. Osiris Kiadó, Budapest.
Szalai Erzsébet [2024]: Mi a munka, és mi a kapitalizmus? Napvilág Kiadó, Budapest.